

بنیاد مسکن انقلاب اسلامی
حساب ۱۰۰ امام

معاونت امور بازسازی و مسکن روستایی
دفتر مطالعات و تحقیقات مسکن روستایی

راهنمای طراحی فضاهاى معیشتی در مسکن روستایی

ویژه دفاتر طراحی روستایی
نظام فنی روستایی

سید امیر حسین گرکانی
(استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد پردیس)

حسن خدابخش
(کارشناس ارشد طراحی و برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای)

بهار ۱۳۹۵

سرشناسه: راهنمای طراحی فضاهای معیشتی در مسکن روستایی
عنوان و نام پدیدآور: راهنمای طراحی فضاهای معیشتی در مسکن روستایی، ویژه دفاتر طراحی و ناظرین نظام فنی روستایی / سید امیرحسین گرکانی، حسن خدابخش؛ [برای] بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، معاونت امور بازسازی و مسکن روستایی، دفتر مطالعات و تحقیقات مسکن روستایی.

مشخصات نشر: تهران: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۹۵.

مشخصات ظاهری: ۹۲ ص: مصور (بخش رنگی).

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۶۷۲-۹۳-۲

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

موضوع: مسکن روستایی - ایران - طرح و ساختمان
موضوع: Housing, Rural - Iran - Design and construction

موضوع: مسکن روستایی - ایران

موضوع: Hosing, Rural - Iran

شناسه افزوده: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، معاونت امور بازسازی و مسکن روستایی.

شناسه افزوده: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی

رده‌بندی کنگره: ۹۴۳۱۰۵ NA۷۵۶

رده‌بندی دیویی: ۷۱۵۸۰۹

شماره کتابشناسی ملی: ۱۰۰۰۲۵۳

راهنمای طراحی فضاهای معیشتی در مسکن روستایی

ناشر: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی

صفحه‌آرا و طراح جلد: علی اعرابی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: پلیکان

عکس روی جلد: مسعود سلیمانی - روستای برمهان استان خراسان رضوی

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه / قیمت: ۱۵۰,۰۰۰ ریال

نوبت چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۵

شابک (ISBN): ۹۷۸-۹۶۴-۶۶۷۲-۹۳-۲

تمامی حقوق مربوط به این کتاب محفوظ و متعلق به بنیاد مسکن انقلاب اسلامی می‌باشد.

نشانی: تهران، خیابان دکتر قاضی، شماره ۲۷۱، صندوق پستی ۱۵۸۱۷۵/۴۹۱۳ تلفن: ۰۱-۸۸۹۵۵۹۰۱، دورنگار: ۸۸۹۵۵۹۱۱

نشانی سایت: www.bonyadmaskan.ir

لطفاً کلیه انتقادات، پیشنهادات و نقطه نظرات اصلاحی خود را به نشانی: Publish@bonyadmaskan.ir یا ذکر نام کتاب و شماره صفحه ارسال نمایید.

فهرست مطالب

مقدمه ۹

فصل اول: فضاهای معیشتی غالب در مسکن روستایی ۱۳

۱-۱- فضاهای معیشتی دامی ۱۵

۱-۱-۱- جایگاه، سقف دام سنگین گاو و گاو میش ۱۷

۱-۱-۲- جایگاه مسقف دام سبک گوسفند و بز ۱۸

۱-۱-۳- جایگاه مسقف (سقف) ۲۰

۱-۱-۴- آشور و آیش ۲۰

۱-۱-۵- انبار علوفه ۲۲

۱-۱-۶- فضای پرورش و نگهداری بزرگسالان ۲۴

۱-۱-۷- فضای پرورش زنبور عسل ۲۴

۱-۱-۸- فضای پرورش کرم ابریشم ۲۶

۱-۱-۹- فضای پرورش آبزیان ۲۶

۱-۱-۱۰- فضاهای مربوط به فعالیت‌های صیادی و شیلات ۲۷

۲- فضاهای معیشتی کشاورزی ۲۸

۲-۱- انبار محصولات کشاورزی ۲۹

۲-۲- انبار تجهیزات و ادوات کشاورزی ۲۹

۳- فضاهای معیشت خدماتی، صنایع دستی و تولیدات محلی روستایی ۳۱

۳-۱- انبار ابزارآلات غیرکشاورزی ۳۳

۳-۲- فضای بافت قالی و قالیچه ۳۳

۳-۳- تنورخانه ۳۴

۳-۴- ایوان ۳۵

۳-۵- حیاط ۳۶

فهرست مطالب

فصل دوم: طراحی فضاهای معیشتی	۴۱
۱-۲- راهنمای طراحی فضاهای معیشتی دامداری	۴۱
۱-۱-۱- راهنمای طراحی جایگاه مسقف دام سنگین گاو و گاو میش	۴۱
۱-۱-۲- راهنمای طراحی جایگاه مسقف دام سبک گوسفند و بز	۴۹
۱-۱-۳- راهنمای طراحی جایگاه غیر مسقف دام (بهاربند)	۵۷
۲-۴- راهنمای طراحی انبار علوفه	۵۹
۱-۱-۵- طراحی آخور و آبشخور	۶۳
۱-۱-۶- راهنمای طراحی فضاهای نگهداری و پرورش طیور و سایر ماکیان بومی	۶۸
۱-۱-۷- راهنمای طراحی ناهای نگهداری و پرورش زنبور عسل	۷۰
۱-۱-۸- راهنمای طراحی پرورش کرم ابریشم	۷۱
۲-۲- راهنمای طراحی فضاهای معیشتی کشاورزی	۷۳
۱-۲-۱- راهنمای طراحی انبار	۷۳
۳-۲- راهنمای طراحی فضاهای معیشتی دامی و صنایع دستی	۷۵
۱-۳-۱- راهنمای طراحی فضای انبار خدماتی	۷۵
۲-۳-۱- راهنمای طراحی فضای نگهداری و تهیه فرآورده‌ها، لبن	۷۵
۳-۳-۱- راهنمای طراحی کارگاه‌های صنایع خانگی	۷۶
۴-۳-۱- راهنمای طراحی کارگاه‌های تولید محصولات غذایی خانگی	۷۸
۵-۳-۱- راهنمای طراحی فضای تنورخانه	۷۹
۴-۲- راهنمای طراحی فضاهای باز و نیمه‌باز در مسکن روستایی	۸۰
۱-۴-۱- راهنمای طراحی فضای ایوان در مسکن روستایی	۸۰
۲-۴-۱- راهنمای طراحی عرصه مسکن روستایی	۸۰
۳-۴-۱- راهنمای طراحی پشت‌بام فضاهای مسکونی روستایی	۸۶
۵-۲- راهنمای تهیه طرح‌های تفکیکی متناسب با معیشت روستایی	۸۷
فهرست منابع	۹۴

فهرست جداول

- جدول (۱): مساحت و ظرفیت لازم برای واحدهای نگهداری و پرورش دام ۴۴
- جدول (۲): حجم تهویه مورد نیاز گاو شیری ۴۷
- جدول (۳): حداقل و حداکثر دما و رطوبت مورد نیاز برای گاو شیری در سنین مختلف ۴۸
- جدول (۴): مساحت و ظرفیت لازم برای واحدهای نگهداری و پرورش دام ۵۰
- جدول (۵): مساحت توصیه شده برای محل گردش و استراحت گوسفند ۵۰
- جدول (۶): مساحت توصیه شده برای محل گردش و استراحت بز ۵۰
- جدول (۷): درجه حرارت مناسب برای جایگاه گوسفند ۵۵
- جدول (۸): مقدار دما و رطوبت برای پرورش گوسفند و بز ۵۶
- جدول (۹): مساحت و ظرفیت برای جایگاه غیرمسقف دام ۵۷
- جدول (۱۰): میزان فضای انبار در جهت انبار گاه و علوفه برای هر رأس گوسفند ۶۰
- جدول (۱۱): میزان فضای انبار مورد نیاز جهت انبار گاه و علوفه در گاوداری بومی ۱۰ رأسی ۶۰
- جدول (۱۲): ابعاد توصیه شده برای ساخت آخور سف و بز در سنین مختلف ۶۴
- جدول (۱۳): ابعاد توصیه شده در ساخت آبشخور گوسفند و بز در سنین مختلف ۶۴
- جدول (۱۴): طول آخور توصیه شده به ازای یک رأس گوسفند در وزنهای مختلف ۶۵
- جدول (۱۵): ابعاد توصیه شده برای طراحی و ساخت آبشخور برای دانه سنگین ۶۷
- جدول (۱۶): تعداد و ظرفیت واحدهای نگهداری و پرورش طیور بومی با مشاغل خانگی ۶۹
- جدول (۱۷): تعداد و ظرفیت واحدهای پرورش زنبور عسل در قالب مشاغل خانگی ۷۰
- جدول (۱۸): حداقل مساحت در نظر گرفته شده جهت جایگاه پرورش کرم ابریش ۷۱

سکونتگاه‌های روستایی یکی از ارکان توسعه اقتصادی کشور محسوب می‌شوند. در این میان، خانه‌های روستایی از مهم‌ترین عناصر اقتصادی روستا می‌باشند. مسأله مشترکی که در بین بسیاری از مسکن روستایی وجود دارد این است که مسکن روستایی بر خلاف مسکن شهری، صرفاً محل سکونت و استراحت افراد نیست، بلکه به اقتضای معیشت خانوار، محل نگهداری و پرورش دام و طیور، تولید فراورده‌های دامی، صنایع دستی و نیز نگهداری وسایل و ابزار تولید و محصولات کشاورزی است. به سخن دیگر، مسکن در روستا، نه تنها فضایی برای زندگی است، بلکه از لحاظ تولید و اشتغال نیز برای خانواده‌های روستایی از اهمیت است. چنین عملکردی می‌تواند مسکن را به‌عنوان یکی از اهرم‌های توسعه اقتصادی در حدهای تولید قرار دهد.

نتایج نمونه‌گیری از ویژگی‌های مسکن روستایی در سال ۱۳۹۲ توسط بنیاد مسکن انقلاب اسلامی در خصوص معیشت جامعه روستایی نشان می‌دهد که، فعالیت غالب روستاها (۹۳/۵ درصد)، کشاورزی و دامداری می‌باشد که نیازمند فضاهای مناسبی متناسب با آن است و از کل واحدهای مسکونی روستایی، ۳۳ درصد دارای فضای معیشتی می‌باشند. در صورت متوسط مساحت زیربنای فضاهای معیشتی واحدهای مسکونی روستایی دارای فضای معیشتی، معادل ۶۳ مترمربع می‌باشد که نسبت به سال ۱۳۸۷ با ۶۷ مترمربع، روند نزولی داشته است. از طرف دیگر سه‌چهارم واحدهای مسکونی روستایی که دارای فضای باز برای نگهداری حیوانات می‌باشند برابر با ۲۱ درصد است که نسبت به سال ۱۳۸۷ با ۲۲ درصد، با روند نزولی روبه‌رو بوده است.

بررسی نتایج آمار وزارت جهاد کشاورزی در سال ۱۳۹۲ نیز نشان می‌دهد، بیش از ۵۰ درصد لبنیات کشور از دامداری‌های سنتی در داخل واحدهای روستایی تأمین می‌شود و بیش از ۸۰ درصد گوشت کشور توسط عشایر و دامداری‌های روستایی تأمین می‌گردد.

این در حالی است که در آمار ارائه شده از سوی مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۴، از ۲۱ میلیون و ۹۰۰ هزار نفر جمعیت روستایی کشور، ۱۷ میلیون و ۶۰۰ هزار نفر در سن کار می‌باشند، که هم‌اکنون از این تعداد فقط ۶ میلیون و ۹۰۰ هزار نفر جمعیت فعال اقتصادی به‌شمار می‌روند و ۱۰ میلیون و ۷۰۰ هزار نفر به‌عنوان جمعیت غیرفعال محسوب شده و قادر به انجام فعالیت اقتصادی نیستند و عملاً هیچ نقشی در کسب درآمد، فعالیت اقتصادی و در نتیجه توسعه زندگی خود و رشد اقتصادی کشور ندارند. از سویی،

۹۰۰ هزار نفر از کل جمعیت در سن کار روستاهای کشور در حال حاضر به عنوان افراد بیکار جویای کار محسوب می‌شوند. بنابراین در حال حاضر معضل بیکاری، جوانان و جویندگان کار در روستاهای کشور را نیز درگیر خود کرده است که این مسأله از مهم‌ترین دلایل مهاجرت جمعیت از روستاها به شهرها محسوب می‌شود.

با توجه به آمار ذکر شده و اهمیت موضوع، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی در طرح جامع مسکن روستایی به فضاهای معیشتی در روستاها توجه ویژه‌ای داشته و یکی از اهداف این بنیاد تأمین مسکن با لحاظ نمودن تمهیدات مورد نیاز جهت تأمین فضاهای معیشتی در روستاها می‌باشد. طرح الگوی مسکن روستایی معیشت‌محور در پی ساماندهی و تقویت فضاهای معیشتی جامعه روستایی، رونق بخشیدن به اشتغال جامعه روستایی و حفظ و نگهداشت جمعیت جامعه روستایی است. این نهاد در نظر دارد ضمن ساخت واحدهای مسکونی مطلوب و متناسب با نیازهای روستاییان، تمهیدات لازم را جهت بنا نمودن فضاهای معیشتی ایمن فراهم نماید. رویکرد مسکن معیشت‌محور در راستای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی به تقویت پایه‌های اقتصاد روستاها از طریق بسترسازی کالبدی فضاهای معیشتی می‌پردازد. در این راستا تبیین معیشت‌پذیری مسکن روستایی و برنامه‌ریزی در جهت طرح و ساخت مسکن معیشت‌محور ضروری می‌نماید.

یکی از مهم‌ترین مسائل در نیل به این مهم، طراحی مطلوب فضاهای معیشتی در عرصه واحد مسکونی و قطعات واحدهای مسکونی در طرح‌های کالبدی است. این کتاب راهنمای ویژه دفاتر طراحی و ناظران نظام فنی روستایی جهت طراحی فضاهای معیشتی در مسکن روستایی است و رعایت ضوابط و مقررات طرح‌های هادی و طرح‌های فرادست ضروری است. این راهنما برگرفته شده از تجربیات و مطالعات صورت گرفته در حوزه مسکن روستایی است که در تهیه آن سعی شده مطالب در طبقه‌بندی مناسبی ارائه شود. این کتاب ضمن بررسی انواع فضاهای معیشتی جامعه روستایی کشور، ضوابط و توصیه‌های کالبدی لازم را جهت طراحی و ساخت فضاهای معیشتی روستایی ارائه می‌نماید. در پایان لازم است از آقایان دکتر سید امیرحسین گرکانی و مهندس حسن خدابخش بابت زحمات تهیه و تدوین این کتاب را بر عهده داشتند و همچنین مدیر کل محترم دفتر بهبود تغذیه و ایستگاه دام وزارت جهاد کشاورزی جناب آقای مهندس تورج صارمی و همکاران ایشان که با نظرات ارزشمند خود این کتاب را پر بارتر کرده‌اند، قدردانی گردد. امید است با انتشار این کتاب گام جدیدی در نحوه طراحی و اجرای واحدهای مسکونی روستایی برداشته شود و بستر نظری مناسبی در ساخت مسکن روستایی معیشت‌محور فراهم شود.

عزیزاله مهدیان

معاون امور بازسازی و مسکن روستایی

بنیاد مسکن انقلاب اسلامی